

Ingrid Popa Fotino

Renaștere

Cum am supraviețuit presiunii sovietice
de pe ambele maluri ale Atlanticului

Traducere din limba engleză de
Codruța Cruceanu

CASA CĂRȚII DE ȘTIINȚĂ
Cluj-Napoca, 2026

CUPRINS

Mulțumiri pentru ediția în limba română	vi
Mulțumiri.....	vii
Nota autorului	xiii
1. Întoarcerea	1
2. Sfârșitul Celui de-Al Doilea Război Mondial: instaurarea represiunii sovietice 1944-1947	6
3. Evadarea. August 1948	27
4. Închisoarea din Kovačica	33
5. Lagărul de la Zrenjanin: prindem rădăcini în lumea subterană	55
6. Scăpăm de execuție în Macedonia	82
7. Ahlada și aritmetica omorurilor	93
8. Curentul subteran din New York: puterea sovietică în Statele Unite	103
9. Îmi largesc orizontul în cadrul persistenței presiunii sovietice	118
10. Ecouri din spatele Cortinei de Fier: o mie de verișori.....	135
11. Prăbușirea imperiului comunist sovietic	145
12. Întoarcere și renaștere după patru decenii de dictatură și separare impuse de sovietici	161
Epilog: Noi rădăcini.....	203
Anexa A – Familia Economu	211
Anexa B – Bunicii mei materni	213
Anexa C – Documentele de încarcerare ale Lydiei Gavrilescu, mătușa mea	217

Anexa D – Preotii.....	220
Anexa E – Cuvântarea lui Churchill despre Cortina de Fier.....	224
Anexa F – Trei scrisori din arhiva diplomatului francez	
Robert Morisset.....	226
Index.....	239

1

ÎNTOARCEREA

Să ne gândim la o întoarcere în țara din care evadasem cu 43 de ani în urmă, așa cum o făceam acum – după ce întrerupsesem toate legăturile – fusese până de curând de neînchipuit; temerile pe care le nutream eu se făceau ecoul celor exprimate de scriitorul român în exil Horia Vintilă, care se gândea și el la o posibilă întoarcere în țara noastră natală.

„E un lucru așa de covârșitor în existența mea, numai ideea, numai cuvântul *întoarcere* acasă, încât îmi pun problema în fiecare zi și în fiecare noapte, pentru că nu pot să dorm din cauza asta, cum o să reacționez când o să mă dau jos din avion... o să leșin, o să mor, o să plâng, o să cad jos ca să sărut pământul e una din întrebările mari care plutesc încă în viitorul meu.”⁴

Eu una nu am leșinat. Nici nu am plâns. Dar întoarcerea în România mea de baștină m-a zdruncinat din temelii. Preț de mai bine de un an după ce această posibilitate, altă dată de neimaginat, a început să prindă contur, valurile oceanului s-au năpustit parcă asupra mea, rostogolindu-mă noaptea în somn dintr-o parte în alta. Zbuciumul interior era de nestăpânit.

Din momentul în care am împlinit 18 ani, am înțeles cât de inutil era efortul meu de a fi gata să ajut la refacerea țării natale după pustiirea sovietică: regimul comunist represiv impus de trupele sovietice în 1946 era acolo și nu avea să plece. Așa cum colosul sovietic a zdrobit

⁴ Horia Vintilă a primit în anul 1960 prestigiosul premiu Goncourt pentru literatură, acordat în Franța pentru cel mai bun roman al anului. Citatul este preluat din interviul acordat jurnalistei Marilena Rotaru și inclus în volumul *Întoarcerea lui Vintilă Horia*, Editura Ideea, București, 2002, p. 11.

Revoluția Ungară din 1956, așa cum tancurile sovietice au pătruns în Cehoslovacia în 1968, așa cum au amenințat Polonia, obligând-o să se supună, Sovietele aveau să zdrobească din nou orice mișcare de eliberare.

În cele câteva decenii care au urmat, m-am străduit din răsuferință să elimin din fiecare fibră a ființei mele speranța că mă voi reîntoarce vreodată în România, în lumea pe care, la opt ani, am pierdut-o dintr-odată. Pentru a merge mai departe trebuia să renunț la lumea care îmi dăduse o familie, o limbă, o cultură, o identitate.

După ce, vreme de decenii, am încercat din toate puterile să accept faptul că nu-mi era dat să mai calc vreodată pe pământ românesc sau să revăd familia și prietenii lăsați în urmă, dintr-odată, în toamna lui 1989, evenimentele au explodat în Europa. La 9 noiembrie a căzut Zidul Berlinului, iar Cortina de Fier⁵ a început să se destrame în Germania, Ungaria, Polonia, Cehoslovacia... în cele din urmă și în România. Ceea ce era de neconceput se întâmplase: ne puteam întoarce!

Nerăbdarea și o așteptare plină de speranță se amestecau cu teama; Berlinul răsăritean, mutilat de decenii de ocupație sovietică, împușcăturile din București după căderea lui Ceaușescu⁶, rămășițele persistente ale poliției secrete: fantomele trecutului erau mai înspăimântătoare decât realitatea prezentului.

De îndată ce Ceaușescu a fost executat, la 25 decembrie 1989, l-am sunat pe unchiul Horia la București. Pentru prima dată de la vârsta de opt ani – după o perioadă de 41 de ani – am auzit vocea lui caldă și apropiată. M-a sfătuit: „Așteaptă să se mai liniștească lucrurile, apoi vei putea veni în siguranță”.

După un an de așteptare, venise vremea să ne hotărâm. Să plec doar cu soțul meu sau să luăm și fetele? Oare cum avea să le afecteze această călătorie? Simțeam că aveam nevoie de tot sprijinul soțului și al copiilor mei pentru a înfrunta față-n-față imensa pierdere cu care

⁵ Sintagmă pusă în circulație de Winston Churchill cu prilejul vizitei la Colegiul Westminster din Fulton, Missouri, la 5 martie 1946.

⁶ Secretar general al Partidului Comunist Român (PCR) între 1965-1989 și șef al statului din 1967 până la executarea sa, la 25 decembrie 1989.

mă confruntasem în copilărie, precum și trepidarea provocată de realitatea care ne aștepta.

Teama legată de întoarcere se năpustea asupra mea în valuri. Prietena mea americană Marion Paton mi-a împărtășit din experiența ei de viață și mi-a dezvăluit calea pentru a reuși: „Nu te întorci în trecut, la România din care ai plecat. Mergi înainte, către România viitorului, către România care se transformă, care se reface.” O refacere la care speram să putem contribui.

Dintr-odată, valurile s-au mai domolit și ne-am hotărât: Mircea și cu mine vom merge împreună cu cele două fete ale noastre. „N-ar fi bine să le excludeti dintr-o experiență care vă poate schimba viața”, ne-au sfătuit prietenii noștri. Fiecare dintre fete trebuia să se confrunte cu propria sa dilemă. Domnica, cea de 19 ani, și care era deja la facultate, se temea de cheltuielile în plus, în timp ce Adriana, în vârstă de 14 ani, se gândea că va pierde o fermecătoare serbare de 4 iulie în parcul Chautauqua din Boulder, unde locuiam, și care ar fi putut fi ultima petrecută aici, căci luam în calcul posibilitatea mutării în alt stat. Amândouă au hotărât să ne însoțească.

La 20 iunie 1991 am pornit. Zborul până la Paris a decurs fără probleme, dar la aeroportul Orly m-a cuprins panica atunci când, după o vizită de câteva zile, prietenul nostru Jean Odiot ne-a condus să ne imbarcăm pentru zborul la București. În timp ce-l urmăream făcându-i cu mâna, prin fața ochilor mi-au trecut crâmpie din viața mea în lumea liberă și temerile au început să mă bântuie: „Ultima noastră legătură cu lumea occidentală. Ultima noastră legătură cu libertatea. Ultima noastră legătură...”.

Oare ce făceam? De ce mă întorceam, când părinții mei făcuseră așa de mult pentru a ne scoate din țară? Cu ochii minții am revăzut evadarea noastră sfâșietoare, curajul de a merge înainte, omorurile, norocul de care am avut parte pentru a putea ajunge în Occident, am văzut șirul de mâini întinse pentru a ne sprijini din Boulder până la New York și până la Paris, în drum spre țara natală. Toată acea căldură și generozitate împărtășită aproape o viață întreagă. Și dacă nu mă voi mai putea întoarce? Oare la ce renunțăm?

Toate gândurile acestea nu aveau niciun sens, desigur. Dar panica înseamnă să reacționezi la răni și temeri din trecut. Panica nu e rațională.

Îndreptându-ne spre ghișeul de îmbarcare, mă uitam temătoare cum ne erau cântărite bagajele. Oare erau mai grele decât trebuia? Trebuia să plătim în plus când banii de care dispuneam erau așa de numărați? Oare personalul TAROM, liniile aeriene de stat, neobișnuite cu gentilețea necesară într-o piață liberă, avea să ne facă neplăceri tocmai acum, când mă simțeam atât de vulnerabilă?

Pasagerii care se pregăteau să se îmbarce odată cu noi formau o mulțime deconcertantă, diferită de cele cu care eram obișnuiți din alte călătorii ale noastre. Un sentiment de ceva îndepărtat, necunoscut, nimic care să aducă a „amalgamul” populațiilor din Statele Unite. Mulți dintre ei nu arătau deloc a români.

Doamna de la ghișeul Air France, care era partener TAROM, ne-a întâmpinat cu un zâmbet. Panica mea a început să se topească. Ceea ce ne rănește și ne doare este cruzimea omenească, nu obstacolele practice.

Zborul era aproape la standardele obișnuite, cu excepția toaletelor îngălate și fără hârtie. În interiorul aeronavei eram surprinsă să văd peste tot semne în limba română. „Fetelor, ia priviți! Ați văzut *asta*? Dar *aia*?” Și arătam cu degetul iar și iar la cuvintele în română, primele pe care le vedeam într-un loc public după aproape o jumătate de secol.

Mâncarea din avion era cam dubioasă. Pâinea mirosea a acru și nu ne-am atins de ea. Carnea nu părea chiar proaspătă, dar era în regulă. M-am concentrat la ce se vedea sub noi. O franțuzoaică ne-a oferit cu generozitate locul de la geam, astfel încât Mircea să poată sta lângă mine, Domnica pe rândul din spatele nostru, iar Adriana în spatele ei.

„O să vezi o schimbare dramatică atunci când o să zbori peste România” prezisese mama, trăind prin noi experiența acestei întoarceri. „O să vezi Mureșul și Oltul, și întregul peisaj va deveni vesel și plin de culoare. O să vezi codrii și multe, multe râuri.”

Prietenii noștri din Denver râdeau: „Nu o să vezi nimic. O să fie totul acoperit de nori.”

Au fost într-adevăr nori, o mulțime de nori opaci, răsfirați printre petece de cer senin. Întinderile maronii de câmpie erau străbătute de o apă mare. Am bănuț că era lacul Balaton din Ungaria. Apoi au apărut petece de culori diferite, galben și verde și portocaliu, apoi un verde închis răspândit pe ceea ce păreau a fi dealuri și văi prin care curgeau pâraie scânteietoare.

„Asta e România” spuse bărbatul din spatele nostru care, ca și ceilalți pasageri, observase entuziasmul și curiozitatea noastră plină de neastâmpăr, în timp ce comunicam peste cele trei rânduri în care eram așezați. „Zburăm peste Transilvania” a mai adăugat el. Participase la o conferința de aeronautică la Paris și era, cred, pilot. Drăguț. Prietenos. La locul lui, ca un om care îndurase destule în viață pentru a nu-și risipi energia, entuziasmul și a nu-și da pe față emoțiile atunci când nu era cazul. Toată populația din România avea să dovedească aceeași rețineră obosită.

Munții rămâneau în stânga noastră, în timp ce bărbatul ne arată la orizont Bucureștiul. Avionul a coborât pe măsură ce ne apropiam de aeroportul Băneasa, unde aveam să aterizăm. Eram fascinată de locul în care urma să atingem solul.

„Acasă. Sunt din nou acasă. Este cea mai lungă călătorie pe care am făcut-o vreodată. Patruzeci și trei de ani, atâta a durat”, îi explicam tovarășului nostru de drum. A zâmbit. „Bun venit în România!”

2

**SFÂRȘITUL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL:
INSTAURAREA REPRESIUNII SOVIETICE 1944-1947**

România... O țară însorită, o mamă iubitoare și a toate-înțeleghătoare, și un străin care îndrăznește să o sărute: tata. Vise străbătute de avioane în picaj; raiduri aeriene care ne fac să căutăm adăpost sub casa scărilor; vremuri de război și un vuiet uriaș care prevestește prăbușirea lumii noastre, lăsând urme adânci în viața mai multor generații.

**ÎN PARADISUL COPILĂRIEI
MELE RĂSUNĂ VUIETUL
RĂZBOIULUI**

„Vino, vino să vezi avioanele”, mă chema tata cu entuziasm atunci când sunetul sirenelor îi gonia pe oameni spre adăpostul subteran săpat în apropiere de Domnești, un satuc de lângă București, unde

La începutul Celui de-Al Doilea Război Mondial, România era amenințată cu pierderea unor teritorii pe două fronturi: în cazul în care Axa ar fi câștigat războiul, România ar fi pierdut o parte însemnată a Transilvaniei. Dacă ar fi câștigat Aliații, ar fi pierdut Basarabia. În iunie 1940, în timp ce germanii duceau războiul lor fulgerător în Europa Occidentală, forțele Sovietice au preluat Basarabia. În luna iunie a anului următor, când Hitler a invadat Uniunea Sovietică, Generalul Antonescu, care își asumase de-acum puteri dictatoriale, i s-a alăturat pentru ca astfel să poată recâștiga teritoriile pierdute și pentru a opri înaintarea trupelor sovietice. Ceea ce, din păcate, însemna în cele din urmă război împotriva Aliaților, inclusiv a Marii Britanii și a Statelor Unite, pe care cea mai mare parte a românilor le simpatizau, și pe care nu le-au privit niciodată ca inamici. (Sinteză realizată pe bază cărții lui Keith Hitchens, *Romania. 1866-1947*, Clarendon Press Oxford, 1994, pp. 471-489.)

După recucerirea Basarabiei de către trupele române și germane, acestea și-au continuat înaintarea în teritoriile sovietice, o hotărâre deloc populară în țară. Încheierea unui armistițiu de către România a devenit și mai presantă odată ce înfrângerea puterilor Axei, după bătălia de la Stalingrad din februarie 1943, a devenit iminentă. Toată lumea spera la o înțelegere cu guvernele britanic și american, pentru a evita astfel ocupația sovietică și a beneficia de reinstaurarea unui guvern democratic în România. Dat fiind faptul că generalul Antonescu, în calitate de prim ministru, nu putea fi convins să ia în calcul negocierea unui armistițiu, la 23 august 1944 regele Mihai, în vârstă de 22 de ani, împreună cu reprezentanții partidelor istorice, l-au înlăturat de la putere printr-o lovitură de stat. Marea Britanie și Statele Unite fuseseră deja abordate pentru a discuta termenii armistițiului, după modelul celui încheiat de italieni cu un an înainte. Guvernele britanic și american au insistat însă ca România să negocieze cu Uniunea Sovietică. Armistițiul pe care România a fost practic obligată să îl semneze stipula, printre altele, obligația de a permite mișcarea nestingherită a trupelor sovietice pe teritoriul României. Trupele sovietice au început să curgă în România chiar înainte de 12 septembrie 1944, data la care armistițiul a fost semnat, ocupând cea mai mare parte a țării ca pe un teritoriu inamic. Uniunea Sovietică a anexat Basarabia pe care a redenumit-o „Republica Moldova” în ciuda faptului că „Moldova” era numele unei provincii istorice românești. (Sinteză realizată pe bază cărții lui Keith Hitchens, *Romania. 1866-1947*, Clarendon Press Oxford, 1994, pp. 496 și următoarele.)

ne refugiaserăm. Și mă lua cu el la loc deschis, în câmp.

„Ervin, adu copilul înapoi!” Strigătele agitate ale mamei erau întâmpinate de tata cu un zâmbet ștregăresc și cu remarca: „Avioanele sovietice nu nimeresc niciodată ținta.”

(Dar cele americane nimereau, după cum aveam să aud adesea ca adult. La 4 aprilie 1944 sirenele i-au făcut pe cei curioși – dar nu și pe tata – să se suie pe acoperișurile orașului. De astă dată avioanele erau americane și ținteau gara. Mii de civili au murit în acea zi în București.)

Când s-au sfârșit bombardamentele, atât cele sovietice, cât și cele americane, și-au făcut apariția trupele sovietice: tancuri mari și greoaie, conduse de bărbați grași și urâți (așa mi se păreau mie), îmbrăcați în uniforme stacojii, și care vorbeau o limbă respingătoare și pe care nu o înțelegeam. De ce se umpleau străzile cu ei? De ce au obligat-o pe tante Marcella să plece din casa ei?

„Tante” Marcella Cezianu, o prietenă mai în vârstă a familiei, locuia într-o casă veselă,